

PROBLEMATICA FENOMENULUI DE HIAT ÎN DIFERITE LIMBI ȘI MODURILE DE REALIZARE

Natalia BANARU, lector universitar,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din
Bălți

Summary: *Hiatus in speech occurs when the juxtaposition of syllables results in two separate vowel sounds occurring alongside one another. It represents a complex problem in a lot of languages. The article dwells on the relationship between the hiatus vowels, and sheds some light on how speakers manage hiatus contexts in different languages.*

Key-words: *hiatus, hiatus resolution, elision, synaeresis, vowel reduction, epenthesis.*

În orice limbă, vocalele învecinate constituie o problemă complicată. Este vorba de calitatea și cantitatea elementelor fonice din componența hiatului. Rostind două sunete vocalice, între ele se formează o pauză, ca urmare a intensității mai reduse a curentului de aer ce iese din plă-mîni. În această circumstanță, cele două vocale se separă în silabe aparte, formînd o continuitate vocalică ce se numește *hiat*. În alte împrejurări, pauza nu are loc, datorită faptului că valul de aer, împins din plă-mîni afară, se scurge în mod continuu. În felul acesta, ambele vocale se includ într-o singură silabă, într-o singură unitate articulatorie. În fonetică, un hiat este o succesiune de două vocale ce fac parte din silabe separate.

Vorbitorii și ascultătorii unei limbi sînt capabili să distingă cuvintele separate ale unei poziții, însă cea mai mare parte a limbii vorbite actual consistă dintr-o continuitate de cuvinte ce vin împreună cu doar cîteva pauze între ele. Această consecutivitate de cuvinte provoacă, deseori, pronunțări care sînt esențial diferite de modul în care cuvintele sînt pronunțate separat. Printre cauzele cărora li se pot atribui schimbările fonetice, cea mai generală este de ordin psihic și s-ar putea enunța pe scurt ca tendința spre minimul efort. Acestei tendințe i se opune cea de claritate în articulare, apărută, înainte de toate, din necesitatea vorbitorului de a se face înțeles de interlocutori; uneori, această necesitate de contracarare a pierderii unor trăsături, cu scopul de a facilita articularea, duce, de asemenea, la schimbări fonetice. Hiatul, ca o continuitate de vocale adiacente, este un fenomen des întîlnit în limbile engleză, franceză, spaniolă, română etc. Unele din aceste limbi previn apariția hiatului, altele îl soluționează din punct de vedere fonologic, utilizînd așa metode precum ar fi: omiterea unei vocale din cadrul hiatului, diftongarea lui sau introducerea unei consoane de legătură între vocalele hiatului. În timpul actului vorbirii, vocalele adiacente suferă des o reducere de durată, ceea ce motivează resilabificarea consecutivității vocale, fenomen cunoscut ca *rezoluția hiatului*.

Experimentalistul moldovean George Gogin afirmă, în cercetările sale, referitor la vocalele învecinate, că structura articulatorie și acustică a grupurilor vocalice constituie o problemă complicată, deoarece purtătorii de limbă confundă sunetele pline (entități integrale ce constituie silabe aparte) cu diftongii, producînd, astfel, confuzii în actul comunicării. Cele șapte vocale ale limbii române literare contemporane (LRLC) constituie sisteme de grupuri vocalice în *hiat*: *bi-nar*, *ternar*, *cvadrinar*, *cvintinar*. De ex.: *contraofensivă*, *ca o aureolă*, *nu e a europencei*.

Probele analizei perceptive, obținute la audierea textelor limbii spontane, susțin că în limba română vorbită (LRV) există o distribuie răzleață a fonemelor față de cea din LRLC. În LRV, grupurile vocalice sînt diftongate, reduse, iar înfățișarea fonetică a cuvintelor și a structurilor lor ritmo-melodice sînt denaturate. Devocalizarea este o altă problemă teoretică. Toate fenomenele fonetice ce au loc în componența cuvîntului, atacînd calitatea grupurilor vocalice în hiat (constracția vocalelor, asimilarea totală sau parțială, reducerea vocalelor totală sau parțială, comprimarea vocalelor ș.a.) sînt numite printr-un termen general lansat de prof. Alf. Lombard – *devocalizarea vocalelor*.

Foneticianul George Gogin utilizează termenul „devocalizare” împrumutat de la prof. Alf. Lombard, care susține următorul postulat fonetic: „Aname printr-un fenomen de asimilare într-o vecinătate nesonoră, vibrarea coardelor vocale, proprie articulației fonemelor sonore, se sfîrșește uneori prea devreme sau începe prea tîrziu, încît fonemele sonore, care precedă ori cele ce ur-mează elementul surd, se asurzesc, sau, pentru a utiliza un alt termen, se devocalizează mai mult sau mai puțin înseși. Ambele alterații rezultă din tendința spre un efort mai mic” (Gogin 2004: 12).

Hiatul, în limba portugheză, este un continuum de vocale unite, unde fiecare sunet își men-

ține caracteristicile sale fonetice, rămânând ca nuclee ale diferitor silabe. Cercetările efectuate au demonstrat tendința de a introduce un element separabil între aceste vocale. Hiaturile sînt stabile cînd una din vocale este accentuată, iar cealaltă neaccentuată este /a/, ca în *ex: maestro, caolho, ataude*. Dacă ambele vocale sînt neaccentuate, este evidentă tendința, în rostirea rapidă, de diftongare a hiatului *ex: reunido* [re-u-ni-du]- [rew-ni-du]; *patria* [pa-tri-ə]- [pa-tryə].

Dacă niciuna din vocalele neaccentuate /i/ sau /u/ nu este prezentă, totuși un diftong poate fi format. În primul rînd, este procesul de eliminare a limitei de silabă, astfel încît cele două vocale adiacente se găsesc în aceeași silabă. În al doilea rînd, este închiderea neaccentuatelor /e/ și /o/, care sînt realizate ca /i/ și /u/ respectiv. Acest lucru permite punerea în aplicare a regulii de diftongare, care realizează vocala închisă ca un glaid fonetic.

Ex: [ko-a-ĭa-da]- [koa-ĭa-da]- [kua-ĭa-da]- [kwa-ĭa-da]- [kwa-ĭa-də]. [a-e-ř o-na-u-ti-ka]- [ae-ř o-nau-ti-ka]- [ai-ř o-nau-ti-ka]- [ay-ř o-naw-ti-ka].

Cînd două vocale apar una lîngă alta în cazul a două cuvinte separate (hiat extern), sînt posibile mai multe soluții: ele pot fi legate, formînd un hiat *aqui esta* [a-ki-`es-tə]; ele pot fi contopite într-un diftong *ex: casa estranha* [ka-zəys-tr`ə-ñə]; sau una din ele poate fi eliminată completamente. *Ex: cara honesto* [ka-ř o`nɛ s-tu] [Azevedo M. 1981, p. 84].

Limba rusă, de asemenea, posedă cazuri de *hiat*: христианин, христианство, пианино. Multe din cuvintele ce conțin secvențe vocalice sînt stabilite ca împrumuturi de origine străină, dar o bună parte din ele au fost încorporate în limbă foarte demult și, în unele instanțe, nu se manifestă ca împrumuturi. Fonetistul rus R. I. Avanesov a cercetat cîteva cazuri de soluționare a hiatului: 1) reducerea sunetelor neaccentuate /o, a/ la /ə/ după o consoană nepalatalizată, este blocată cînd neaccentuatele /o, a/ sînt adiacente cu altele neaccentuate /o, a/. *Ex: поочередно* [p(ə)af`irəd`nə], *коалиция* [k(ə)alitsija]; 2) trecerea unei vocale închise în altă vocală cu aceleași trăsături specifice protejează hiatul de reducerea vocalelor. *Ex: внеочереду* [vniof`iridi]; 3) secvențele [Vi] tind spre inserarea elementului de sprijin /j/: *воин* [vo^j in], *герои* [gero^j i] (Аванесов 1979: 56).

În limba spaniolă, *hiatul* se referă la apariția vocalelor adiacente heterosilabice fie la limita cuvîntului, de exemplu, *la-escuela* sau la limita de silabă, de exemplu, *re-al*. Ca multe alte limbi, spaniola favorizează în mod regulat alternanța vocală-consoană-vocală, și, prin urmare, hiatul este, de regulă, soluționat în vorbire. Tipurile posibile de rezoluție includ eliminarea uneia dintre cele două vocale (/ a / + / e / = [e]), crearea unui diftong (/ a / + / e / = [ai]), de coagulare a celor două vocale în alta (/ a / + / e / = [ɛ]), inserarea unui element de sprijin (/a/+o/ > [aʏo]). Deși vocalele adiacente sînt cel mai des rezolvate într-unul din modurile menționate mai sus, totuși este posibilă menținerea hiatului. Deoarece cuvintele cu vocale finale și vocale inițiale sînt frecvent juxtapuse în limba spaniolă, *hiatul* la limita cuvîntului, *hiat* extern, este frecvent. În concordanță cu obiectivele abordării metodelor de soluționare a *hiatului*, lingviștii propun următoarea listă, caracteristică pentru secvențele vocalice dintre cuvinte în limba spaniolă:

- elementele tone niciodată nu sînt modificate în rezoluție, cu excepția cazului cînd sînt adiacente altui element tonic.
- diftongarea apare în situațiile în care o vocală deschisă neaccentuată apare în fața unei vocale (non-identice) înalte. Rezultatul este întotdeauna un diftong ascendent.
- eliminarea V₂, de asemenea, are loc atunci cînd o vocală deschisă precede o vocală neaccentuată medie sau închisă.
- V₂ este eliminată atunci cînd un element accentuat precede sunetul /e/.
- *hiatul* este menținut atunci cînd o vocală accentuată precede o altă vocală, în afară de sunetul /e/.

În special, doi factori fonologici sînt critici în această abordare: (a) calitatea celor două vocale, și (b) dacă aceste vocale sînt accentuate sau neaccentuate.

Lingviștii spanioli J. Jimenez, H. I. Hualde, T. Navarro diferențiază contrastul *diftong* – *hiat* care, se pare, nu întotdeauna sînt reduse la diferențele structurii morfologice sau poziție accentuată ori neaccentuată. Mulți vorbitori disting două clase de cuvinte: *diftongi* (*diente* [dʲente] – *dinte*, *miel* [mjel] – *miere*, *pie* [pje] – *picior*, *dio* [djo] – *ea a dat*) și *vocale în hiat* (*cliente* [kli.en.te] – *client*, *viana* [bi.a.na] – *un oraș*, *riendo* [ri.en.do] – *rîzînd*, *rio* [ri.o] – *ea a rîs*). Analiza spectrografică a demonstrat că în pronunțarea cuvintelor care conțin diftong este o tranziție ușoară de la un element la altul, pe cînd în *hiat* este o discontinuitate abruptă a formanțelor vocii [Hualde J. 1997, p. 65]. Pronunțarea *hiatului* extern este o problemă mai dificilă nu afit

din punctul de vedere al ortografiei, ci al rapidității rostirii cuvintelor. Datorită acestui fapt, grupul vocalic bisilabic se reduce la o singură silabă: *mi amico* [mjamigo], *mi honor* [mjonor] (Hualde 1997: 64, 65).

În limba italiană, secvențele de două vocale constituie diftongi, una din vocale avînd, din punct de vedere fonetic, statut de semivocală. În limba italiană, numai vocalele /i/ și /u/ funcționează ca membri semivocalici în componența diftongilor. În total, în italiană sînt 21 de diftongi, dintre care 6 cu semivocala /i/ pe primul loc, 6 cu semivocala /u/ pe primul loc, 6 cu /i/ pe locul doi și 3 cu /u/ pe locul doi. În rest, secvențele vocalice sînt considerate bisilabice: *zi-i*, *e-ro-e*,

Pa-olo, *etope-a*, *ga-et-to-ne*. Aceste observații sînt stabilite în baza situațiilor fonetice și fonemice ale limbii vorbite. În proză, poezie și alte forme artistice, continuumurile vocalice pot constitui componenții unei singure silabe (Agaró 1965: 37, 40).

După cum fenomenul de hiat este o lege a gramaticii universale, este depistat și în limbile germană și franceză și, ca toate celelalte limbi, acestea nu tolerează procesul dat în cursul vorbirii. Limba germană evită hiatul prin intermediul ocuziunii glotale (glottal stop) înainte de V₂. Ex: *Beamte* [bəˈamtə], pe cînd limba franceză, prin eliminarea primei vocale din cele două ale continuumului. Ex: *le amour* [l'amur].

Limba Engleză are un sistem complex de soluționare a pronunțării *hiatului* vocalic și are la dispoziție cîteva strategii. Iată 4 opțiuni de producere a vocalelor în *hiat*:

1. *Eliziunea* unei vocale.
2. Pronunțarea diftongată a celor două vocale-fenomen, cunoscută ca *sinereză*.
3. Contopirea celor două vocale ale *hiatului* într-o singură vocală de o calitate ce diferă de calitatea celor două originale. Fenomenul este cunoscut cu numele de *contragere vocalică*.
4. *Epenteza* unei semivocale sau a unei consoane de legătură.

În anumite situații, elementul de sprijin intervocalic este nu numai justificat, dar și inevitabil. Aceeași tendință este observată și în limba engleză, la pronunțarea *hiatului* binar (V+V), unde trecerea de la prima vocală la a doua este efectuată prin intermediul introducerii:

- a) sunetului [w], dacă vocala este posterioară sau rotunjită, ex. *Go inside* [ɡou(w)insaid];
- b) sunetului [j] în vocale nerotunjite și anterioare ex: *jelly and ice-cream* [dʒ ɛli (j)ənaɪskri:m];
- c) sunetului [r] după așa sunete vocalice ca [ə; ɔ; a:] ex: *far away* [fa:(r) əweɪ], *more apples* [mɔ:(r) æplz];

Eliziunea unei vocale. În limba engleză, poate fi eliminată atît prima, cît și a doua vocală în diferite contexte. Scopul principal este de a explica factorii care stabilesc ce vocală ar trebui eliminată. În context morfosintactic, alegerea vocalei eliminate este universal determinată, în alte condiții, orice fel de eliminare este posibilă. Conform rezultatelor cercetării lingvistului Casali (Casali 1996: 73), putem afirma că omiterea V1 este mai frecventă și mai productivă decît a V2. Dacă să pătrundem în esența factorilor ce preferă omiterea V1, trebuie să distingem cîteva cazuri:

1. la întîlnirea a două cuvinte lexicale, dintre care unul se termină în vocală, iar altul începe cu o vocală.
2. la hotarul dintre un cuvînt lexical și unul funcțional.
3. la legătura dintre un prefix ce finisează în vocală și rădăcina cuvîntului ce începe cu o vocală.
4. la hotarul dintre rădăcina cuvîntului finisat în vocală, iar suflul începe cu o vocală, este de preferință omiterea V1.

Rezoluția hiatului reprezintă un sistem complex tradițional de soluționare a hiatului vocalic în limba engleză. Alomorfi se întîlnesc în sistemul articolului definit, în cazul în care vocala închisă anterioară a alomorfului prevocalic [ði] facilitează de glaidul [j] la trecerea spre următoarea vocală.

Cercetările mai timpurii disting două tipuri de perechi vocalice: geminatele și non-geminatele. Vocalele din categoria geminatelor formează o vocală de o durată mai mare decît a unui monoftong. În cazul celor non-geminate, unul din cazurile jos menționate sînt posibile:

1. V1 se scurtează, iar V2 se lungeste, păstrîndu-se fiecare vocală calitativ.
2. Una din vocale trece în semivocală sau glaid, iar alta se păstrează atît calitativ, cît și cantitativ.
3. Eliminarea uneia din cele două vocale.

Conform fonologiei CV, V2 este frustrată din cauza lipsei melodiei consonantice între cele două vocale. În cazul când melodia V2 prevalează asupra V1, V1 este omisă sau se transformă în glaid.

Pronunțarea diftongată a celor două vocale adiacente – fenomen cunoscut ca *sinereză*, poate fi întâlnită cel mai des în consecutivitățile hiatale care au un corespondent opus, ca diftongii centrali [iə, uə, eə]. În diftongul central [uə], corpul limbii execută o mișcare de trecere de la vocala [u] în direcția vocalei centrale [ə], concomitent cu nerotunjirea buzelor de la [u] la [ə], când diftongul apare în silabe închise. În același mod ca și consecutivitatea vocalelor [i] + [ə], cea a vocalelor [u] + [ə] poate forma un diftong ascendent. În silabe neaccentuate, este evidențiat elementul doi al acestei continuități, primul element fiind slab pronunțat, practic [w] sau [ju] *ex: vacuum* ['vækjuəm], *rescuer* ['reskjuə], *equalize* ['i:kwəlaiz], *equanimity* [i:kwə'nimiti].

În procesul vorbirii, când articulăm o succesiune de foneme, organele de vorbire își schimbă constant poziția. Când fonemele sînt pronunțate în consecutivitate, este observat fenomenul de adaptare (asimilare), organele aparatului de vorbire se ajustează la o tranziție convenabilă de la o articulare la alta, ele se plasează pentru a face o „economie” de efort. Desigur, această „economie” poate varia în diferite limbi. Tipul de adaptare depinde de bazele articulării, la fel ca și anumite legi fonetice concrete, care funcționează în fiecare limbă. Analiza contrastivă a limbilor este un procedeu științific eficient în procesul de cercetare, deoarece ne permite stabilirea unor fenomene și procese comune sau distinctive limbilor.

Bibliografie:

1. Agaro Frederick B., Di Pierto Robert J., *The Sounds of English and Italian*, Chicago – London, University of Chicago Press, 1965, P. 37-40.
2. Azevedo Milton Mariano, *A Contrastive Phonology of Portuguese and English*, USA, George town University, 1981, P. 9-19.
3. Аванесов П. И., *Звуковой строй языка*, Москва, Наука, 1979, 288 с.
4. Casali Roderic F., *Resolving Hiatus*, Los Angeles, University of California, 1996, 148 p.
5. Gogin George, *Problema „devocalizării” // hiatului în limba română*, Chișinău, Tipografia UPS Ion Creangă, 2004, 289 p.
6. Jose Ignacio Hualde, *Spanish /i/ and Related Sounds* // *Studies in the Linguistic Science*, Vol. 27, nr. 2, 1997, P. 64-65.